

Asia: VN/32207/2022

Hallituksen esitys etäyhteyksien edistämisestä oikeudenkäynneissä

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne yleisesti esityksestä

Suomen Asianajajaliitto (jäljempänä ”Asianajajaliitto”) kiittää mahdollisuudesta lausua ja pyydettyinä lausuntona esittää seuraavaa.

Yleisesti

Asianajajaliitto pitää esitysluonnosta ja siinä ehdotettuja muutoksia keskeisiltä osin hyvinä ja toivottuina. Ehdotetut muutokset vastaavat pääosin niitä näkemyksiä, joita Asianajajaliitto esitti lausunnossaan Oikeusministeriön arviomuistioon etäyhteyksistä oikeudenkäynneissä.

Asianajajaliiton näkemyksen mukaan ehdotetut muutokset turvaavat oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, kunhan säännöksiä sovelletaan esitysluonnoksen perusteluissa kuvatuin tavoin ja etäyhteyksien käytössä on toimivat järjestelmät joita osataan käyttää ja yhteydet toimivat.

Asianajajaliitto haluaa kuitenkin korostaa, että etäyhteyksien käytössä tulee huomioida riittävästi käsiteltävän asian laatu. Näin ollen kynnyksen tuomarin ja asianosaisten etäosallistumiseen tulee olla etenkin vakavammissa rikosasioissa niiden luonne huomioiden korkeammalla kuin riita- ja hakemusasioissa.

Mitä mieltä olette ehdotetuista pykälistä, jotka koskevat tuomarin osallistumista oikeudenkäyntiin etäyhteydellä (OK 2:15-16)?

Asianajajaliitto pitää ehdotettuja säännöksiä hyvinä. Niillä toteutuu asianmukainen joustavuus oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksista tinkimättä.

Asianajajaliitto esittää, että ehdotettuun 16 §:ään lisätään esitysluonnoksen säännöskohtaisiin perusteluihin kirjoitettu erityisen tärkeä seikka koskien asianosaisten kuulemista etäoikeudenkäynnin toimittamisesta päätettäessä. Tällä lisäyksellä ehdotettu säännös kuuluisi seuraavasti:

”Sen estämättä, mitä 15 §:n 1 momentissa säädetään, rikos- tai riita-asian suullinen valmistelu, pakkokeinolaissa tarkoitetun asian suullinen käsittely tai perustellusta syystä myös muun asian suullinen käsittely voidaan toimittaa niin, että puheenjohtaja sekä tuomioistuimen muu ratkaisukokoonpano ja asianosaiset osallistuvat siihen etäyhteydellä, jos tuomioistuin asianosaisia kuultuaan harkitsee tämän soveliaaksi.”

Esityksen perustelujen sivulla 31 on todettu, että olisi riittävää, että asianosaisella on etätuomariin näköyhteys istunnon alussa. Asianajajaliitto katsoo, että erityisesti vastaajalla, mutta myös muilla asianosaisilla tulee olla näköyhteys tuomariin koko istunnon ajan, eikä ainoastaan istunnon alussa.

Asianajajaliitto nostaa esiin, että hallituksen esityksessä ei ollut arvioitu sitä seikkaa, miten etänä osallistuvat tuomarit pystyvät käymään tuomioneuvotteluja tai muita istunnon ulkopuolisia neuvotteluja silloin kun tuomari osallistuu istuntoon etäyhteydellä. Käytännössä tällainen yhteys voitaneen kuitenkin helposti järjestää teknisin järjestelyin.

Edelleen aiemmin arviomuistiosta lausuttaessa esitetysti, Asianajajaliitto on kuitenkin sitä mieltä, että lautamieskokoonpanoihin tuomarin etäosallistuminen ei sovellu.

Mikä on mielipiteenne etäoikeudenkäynnin julkisuutta koskevasta pykälästä (OK 2:17)? Pidätkö asianmukaisena, että julkisuuden toteuttamisen keinot jätetään tuomioistuimen harkintaan?

Asianajajaliitto pitää ehdotettua säännöstä hyvänä ja riittävänä. Toteuttamistavoista säättäminen lain tasolla olisi ratkaisuna jäykkä ja voisi rajoittaa toteuttamista tavalla, joka tarpeettomasti vähentäisi etäoikeudenkäyntien käyttöä ja sillä saavutettavia hyötyjä.

Asianajajaliiton näkemyksen mukaan olisi kuitenkin syytä säännökseen nimenomaisesti kirjaamalla täsmentää, että säännöksen mukainen julkisuuden toteuttamisen takaaminen ei koske suljettuja käsittelyjä.

Mitä mieltä olette todistelun vastaanottamista etäyhteydellä koskevan momentin (OK 17:52.1) lisäedellytysten kumoamisesta?

Asianajajaliitto pitää lisäedellytysten kumoamista hyvänä. Asianajajaliitto esitti tätä jo lausunnossaan Oikeusministeriön arviomuistioon etäyhteyksistä oikeudenkäynneissä. Asianajajaliiton mielestä on riittävää, että videoyhteyden soveltuvuus todistelun vastaanottamiseen jätetään arvioitavaksi kokonaisuutena yleisen soveliaisuusharkinnan kautta. Tällöin harkinnassa tulee kuitenkin huomioida riittävästi se, että tosiasiaassa todistajan kuulemistilaisuus on hyvin erilainen riippuen siitä,

kuullaanko häntä istuntosalissa vai etäyhteyksin esim. oman kodin suojasta. Tällä on erityistä merkitystä rikosoikeudenkäynnissä muuta kuin asiantuntijatodistajaa kuultaessa.

Lisäksi tuodaan esille, että etäyhteyksiä käytettäessä tulisi antaa asianmukaiset toimintaohjeet myös kuultaville. Käytännössä etäyhteydellä kuultava todistaja saattaa olla paikassa tai seurassa, jotka heikentävät kuulemisen laatua. Onkin tärkeää, että ennen kuulemisen aloittamista varmistetaan, missä kuultava on ja onko hänen seurassaan muita henkilöitä.

Ehdotetun oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 41 §:n mukaan etäyhteydellä kuultavan todistajan kutsussa on ilmoitettava muun muassa, millä tavoin kuulustelu toimitetaan. Samassa yhteydessä voitaisiin antaa ohjeistus myös kuulemispaikasta sekä siitä, keitä muita paikalla saa olla.

Esityksen pohjalta jäi vielä epäselväksi, missä tilanteissa etäkuultava saa osallistua istuntoon omalta laitteeltaan ja milloin taas muusta viranomaisesta samoin kuin se, miten tietoturvallinen kuuleminen näissä tilanteissa varmistetaan.

Mielipiteenne ilman näköyhteyttä tapahtuvaa kuulemistä koskevista momenteista (OK 17:52.2-3)?

Asianajajaliiton mielestä ilman näköyhteyttä tapahtuvaa kuulemistä koskevassa 2 momentissa tulisi lukea selvästi se, että ilman näköyhteyttä tapahtuva kuuleminen on mahdollista vain, jos näköyhteydellä tapahtuva etäkuuleminen ei ole mahdollista tai kohtuullisesti järjestettävissä.

Esitysluonnoksen säännöskohtaisissa perusteluissa on esitetty, että asianosaisen kantaa ei olisi kaikissa tapauksissa tarpeellista tiedustella harkittaessa todistajan tai asiantuntijan kuulemistä videoyhteyttä käyttäen (s. 37). Asianajajaliiton kanta on, että asianosaisten kantaa tulisi aina tiedustella harkittaessa todistajan tai asiantuntijan kuulemistä videoyhteyttä käyttäen. Tällä on käytännön syiden lisäksi merkitystä oikeudenkäyntiä koskevan oikeudenmukaisuuskokemuksen kannalta. Asianajajaliitto esittää siten kyseisen virkkeen poistamista säännöskohtaisista perusteluista.

Mitä mieltä olette ehdotetuista oikeudenkäymiskaaren ja rikosoikeudenkäyntilain pykälistä, joiden nojalla asianosaisen osallistuminen oikeudenkäyntiin voitaisiin määrätä toteutettavan etäyhteyden välityksellä (OK 12:8.5 ja ROL 8:13.5)?

Asianajajaliitto kannattaa sitä, että asianosaisen suostumus ei olisi ehdoton edellytys asianosaisen etäosallistumiselle, mutta rikosasian vastaajan tahdonvastainen etäosallistuminen tulisi sovellettavaksi poikkeuksellisesti ja tarkasti rajatuissa tilanteissa.

Säännöstä tulisi soveltaa rajatusti rikosasian vastaajaan huomioiden, että vastaajalla on EIT:n linjauksen mukaisesti yleensä oikeus olla läsnä ensimmäisen asteen suullisessa käsittelyssä. Asianajajaliitto katsoo, että rikosasian vastaajan osalta tahdonvastaisen etäosallistumiseen ei voi riittää muistiossa todetulla tavalla yleisellä tasolla asetettu erityinen syy, vaan tällainen

perusoikeuksiin rinnastuva oikeus tulee olla tarkkarajaisesti rajattu. Hyväksyttävää ei myöskään ole, että esityksen mukaan konkreettisia viitteitä turvallisuuden vaarantumisesta ei edellytetäisi. Asianajajaliitto katsoo, että ROL 8:13.5 säännökseen tulisi kirjata tarkemmin, että henkilökohtainen läsnäolo istuntosalissa voidaan evätä vastaajalta silloin, kun tuomioistuimella on perusteltu aihe olettaa, että vastaaja tulisi uhkaamaan tai painostamaan oikeudenkäynnin asianosaisia taikka muulla tavoin vakavasti häiritsemään istunnon kulkua. Vastaavasti Asianajajaliitto katsoo, että OK 12:8.5:n erityistä syytä tulisi lainkohdan perusteluissa täsmentää, jotta määräykselle olisi selkeät ja objektiiviset perusteet. Ehdotettu lain sanamuoto jättää liika harkintavaltaa.

Asianosaisille tulee aina varata tilaisuus etukäteen esittää kantansa etäosallistumisesta, ja asianosaisten esittämille perusteluille kannoille on annettava huomattava (vaikka ei yksinomainen) painoarvo soveliaisuusharkinnassa.

Säädösteknisesti Asianajajaliitto ei pidä erityisen toimivana sitä, että oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 8 §:n 1 momentti jäisi nykyiseen muotoonsa, jossa siihen sisältyy vaatimus riita-asian asianosaisen suostumuksesta suulliseen käsittelyyn osallistumiseen etäyhteydellä, ja etäosallistumisesta ilman suostumusta säädettäisiin jäljempänä 5 momentissa. Asianajajaliiton mielestä säädösteknisesti toimivampi ratkaisu olisi muuttaa 1 momentti sellaiseen muotoon, josta asia ilmenee suoraan ja helposti, esimerkiksi seuraavasti:

”Riita-asian asianosainen saa osallistua suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos tuomioistuin asianosaisia kuultuaan katsoo sen soveliaaksi. Tuomioistuin voi vain erityisestä syytä määrätä asianosaisen osallistumaan suulliseen käsittelyyn teknistä tiedonvälitystapaa käyttäen, jos asianosainen vastustaa tällaista osallistumistaan. Asianosaisen kuulemiseen todistelutarkoituksessa käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa sovelletaan kuitenkin 17 luvun 52 ja 56 §:ää.”

Vastaavasti asia tulisi Asianajajaliiton näkemyksen mukaan esittää ROL 8 luvun 13 §:n 1 momentissa 5 momentin sijaan.

Mitä mieltä olette pakkokeinojen ja poissalon seuraamusten käyttöalan laajentamisesta koskemaan etäyhteydellä tapahtuvaa valmisteluistuntoa (OK 5:15 d ja ROL 7:14 a kumoaminen) ja kattamaan osallistumisen etäyhteydellä myös muualta kuin toisessa tuomioistuimessa tai muun viranomaisen luona (OK 12:8.4 ja ROL 8:13.4)?

Ehdotettu tavoite on hyvä ja toivottava, mutta Asianajajaliitto ei pidä ehdotettuja säännöksiä sisällöltään onnistuneina. Jos asianosainen ei teknisen ongelman tai yhteyden toimimattomuuden vuoksi pysty osallistumaan etäyhteydellä, olisi yleensä kohtuuton seuraamus, että uhkasakko tuomittaisiin maksettavaksi tai asia ratkaistaisiin asianosaisen poissaolon perusteella. Lisäksi olisi kohtuutonta edellyttää asianosaisen esittävän tarkkaa selvitystä tai näyttöä poissaolon syytä (esim. teknisestä ongelmasta) vapautuakseen poissaolon seuraamuksesta.

Näin ollen, mikäli poissaolon seuraamukset otetaan käyttöön etäosallistumisen osalta, olisi säännösten syytä kirjata lisäedellytyksiä seuraamuksille tai vaihtoehtoisesti keino vapautua seuraamuksista tilanteessa, jossa asianosainen pystyy esittämään uskottavan selvityksen poissaololleen. Luonnosesityksessä poissaoloseuraamusten käytön rajoittuminen on kuitenkin jätetty säännöskohtaisiin perusteluihin, mitä Asianajajaliitto ei pidä riittävänä.

Mielipiteenne etäyhteyden käyttöalan laajentamiseen koskemaan tunnustamisoikeudenkäyntiä (ROL 8:13.5 kumoaminen)?

Asianajajaliiton mielestä etäyhteyden käyttö soveltuu hyvin tunnustamisoikeudenkäynteihin. Tunnustuksen oikeellisuudesta on saatavissa etäyhteyksin yhtä luotettava näyttö kuin salissa tapahtuvassa käsittelyssä. Etäyhteyden käytön laajentaminen tunnustamisoikeudenkäynteihin onkin johdonmukainen verrattuna muihin asiaryhmiin, joissa etäkuulemisen ja videonauhoitteista tehtävän todistelun arvioimisen on katsottu olevan riittäviä.

Tunnustamisoikeudenkäynneillä vastaajalla on lähtökohtaisesti jo lain perusteella oltava avustaja. Tällöin myös avustaja pystyy osaltaan varmistamaan tunnustamisen oikeellisuuden. Mikäli vastaajalle ei poikkeuksellisesti olisi avustajaa, ei etäkuuleminen Asianajajaliiton näkemyksen mukaan olisi soveltuva tunnustamisoikeudenkäyntiin.

Joka tapauksessa Asianajajaliitto katsoo, pääsääntönä myös tunnustamisoikeudenkäynneissä tulee säilyä se, että asianosaiset osallistuvat oikeudenkäyntiin istuntosalista käsin.

Onko teillä muuta lausuttavaa esityksen johdosta?

Keskeistä etäyhteyksien käytössä ovat toimivat tekniset järjestelmät, joita tuomioistuimen henkilökunta osaa käyttää, sekä toimivat yhteydet. Videoyhteyksien ja niiden tallenteiden tulee olla teknisesti korkeatasoisia. Asianajajaliiton näkemyksen mukaan on ensiarvoisen tärkeää, että tuomioistuinlaitos järjestää tähän tarvittavat investoinnit, koulutuksen ja tuen henkilöstölleen, jotta uudistuksen tarkoitus ja hyödyt toteutuvat, ja asianosaisten oikeusturvan toteutuminen voidaan taata. Ainoastaan tällä tavoin voidaan turvata se, ettei etäosallistuminen kategorisesti johda tuomioistuimen arvokkuuden ja vakavuuden vaikutelman alenemiseen.

Tekninen ratkaisu tulee olla yhteensopiva käyttäjien järjestelmien kanssa. Asianajajaliitto tuo esiin, että tuomioistuimissa ja oikeushallinnon alalla laajalti hyödynnettävä Microsoftin vuonna 2011 ensin Microsoft Lync -nimellä ja sittemmin Skype for Business -nimellä kulkenut viestintäsovellus, jonka virallisen tuen Microsoft on päättänyt 31.7.2021, ei ole toimiva ja turvallinen viestintäratkaisu eikä se ole yhteensopiva tuomioistuinlaitoksen ulkopuolisten käyttäjien järjestelmien kanssa, sillä kyse on vanhentuneesta ja muualla pääosin käytöstä poistuneesta ratkaisusta, jonka käyttämisestä tuomioistuimissa tai oikeushallinnon alalla tulisi mahdollisimman pian luopua. Skype for Business on korvattava turvallisella ja käyttäjäystävällisellä, myös tuomioistuinten ulkopuolella toimivalla, modernilla viestintäratkaisulla osapuolten yhdenvertaisen aseman sekä oikeudenkäynnin keskeisten periaatteiden – suullisuuden, välittömyyden ja keskittämisen – toteuttamiseksi.

Enne Heidi
Suomen Asianajaliitto